

Ubistvo pilota u ‘desetodnevnom ratu’ u Sloveniji i dalje izaziva kontroverzu

[Anja Vladisavljevic](#) | [Zagreb](#) | [BIRN](#) | 22 Junea, 2021 08:17

Prije trideset godina, prvog dana početka rata u Sloveniji, pilot helikoptera Jugoslovenske narodne armije (JNA) Toni Mrlak oboren je prije nego što je uspio da pređe na slovenačku stranu. Njegova smrt i danas je predmet političkog spora.

This article is also available in: [English](#) [Shqip](#) [Macedonian](#)

Prvog dana oružanog sukoba u Sloveniji 27. juna 1991., slovenačke trupe oborile su, kako su na početku saopštile, dva ‘neprijateljska’ helikoptera.

Jedan je srušen nad naseljem Ig, u blizini Ljubljane, a drugi nad ljubljanskom naselju Rožna Dolina, jer je Slovenija bila prva od šest jugoslovenskih republika koja je formalno napustila federalnu državu.

Oba helikoptera pripadala su JNA, ali onaj koji je oboren iznad Rožne Doline, gazela SA-341, nije imao naoružanje i koristio se za transport hljeba vojnicima JNA.

Helikopter se srušio, a zatim i zapalio. Na putu na kojem je pao bile su rasute vekne hljeba. I pilot, Slovenac Toni Mrlak, i njegov kopilot Makedonac Bojanče Sibinovski, pogunuli su na licu mjesta.

Takozvani ‘desetodnevni rat’ između snaga Teritorijalne odbrane Slovenije i JNA izbio je nakon što je Ljubljana proglasila nezavisnost. Trajao je do 7. jula 1991., kada je potpisan Brijunski sporazum kojim je sukob okončan.

Tokom sukoba, mnogi slovenački vojnici dezertirali su iz JNA i pridružili su se borbi za nezavisnost svoje zemlje. Kasnije se pokazalo da je i Mrlak planirao da pređe na slovenačku stranu, ali je ubijen prije nego što je uspio u toj namjeri.

Danas u Rožnoj Dolini stoji spomen-obilježje u čast Mrlaka kao borca za slovenačku nezavisnost, iako se u posljednjih 30 godina vodi rasprava o njegovoj ulozi, uključujući i pokušaje desničara da ga prikažu kao ‘agresora’ Slovenije.

Mnogi posmatrači uvjereni su da je helikopter kojim je upravljao Mrlak oboren u propagandne svrhe, kako bi slovenačko vojno rukovodstvo pokazalo da se može boriti protiv moćne JNA i tako motivisalo ostale slovenačke vojnike.

Mrlakova porodica godinama se borila da to dokaže, a sestra njegove supruge, poznata slovenačka glumica Draga Potočnjak, o tome je čak napisala i knjigu.

Koristeći pozorišnu retoriku, Potočnjak, Mrlakovu smrt, upoređuje s grčkom tragedijom.

„(Bio je) pozitivan junak, pozitivan čovjek koji ne bi smio umrijeti, ali se sve nekako napravilo da se zatraži njegova smrt“, rekla je Potočnjak za BIRN.

„Organizovao je prebacivanje nekoliko pilota“

Toni Mrlak. Fotografija Tomaža Mrlaka.

„Toni Mrlak je bio, sa jednom rečenicom, jako nekonvencionalan vojnik. Bio je zaljubljenik u letenje. Njegov otac je isto (bio) vojni pilot“, kaže Potočnjak.

Opisuje ga kao pametnog, vrlo hrabrog i otvorenog u razgovoru sa nadređenima.

Ona detaljno rekonstruiše dan njegove smrti u svojoj knjizi „Skrivo Povelje“ (Skrivena komanda), koja je objavljena 2013. godine. Objašnjava nam da joj je trebalo više od pet godina da prikupi potrebne dokumente i obavi više od 120 razgovora.

Tokom tog perioda, otkrila je da je Mrlak odlučio da preuzme zadatak transporta hleba iz vojne pekare do kasarne JNA, iako je prvobitno to bio zadatak jednog mlađeg pilota.

On se osjećao sigurno jer je, kako naglašava Potočnjak, Mrlak surađivao sa slovenačkim vlastima od avgusta 1990.

„Tako da se Toni osećao bezbjednim, ali zaista nije mislio da bi, takoreći njegovi, ga mogli streljati“, ističe ona.

Laki transportni helikopter gazela jugoslovenske proizvodnje a francuskog dizajna, može se koristiti i za napad, ali helikopter kojim je upravljao Mrlak je vidno bio nenaoružan.

Potočnjak dodaje da je Mrlak planirao organizovati prebacivanje pilota i tri helikoptera na slovenačku stranu.

Njegova veza u Ljubljani bio je njegov stric Elo Rijavec, iz uprave logistike slovenačkog Ministarstva obrane, i Jelko Kacin, koji je tokom sukoba 1991. godine bio ministar informisanja, a danas nacionalni koordinator za vakcinisanje protiv Kovida-19.

Mjesto na kojem se helikopter kojim je upravljao Toni Mrlak srušio 27. juna 1991. Fotografija Tomaža Mrlaka.

Kacin, koji rijetko javno govori o incidentu, za BIRN je potvrdio da su ti aranžmani postojali, ali da je njegov kontakt s Mrlakom prekinut kada je preuzeo novu dužnost.

„Pilot Mrlak je organizirao prebjeg nekoliko pilota iz te jedinice ... ja sam se s njim dogovarao davno prije toga i prije izbijanja rata, ja sam otišao na drugu dužnost, a (Mrlakova) jedinica je bila prelocirana unutar kruga kasarne tako da je naša strana izgubila vezu s njima”, rekao je Kacin.

Jedan dan nakon obaranja helikoptera, 28. juna 1991. godine, Mrlakove kolege Jože Kalan i Bogomir Šuštar uspjeli su postići ono što on nije mogao – sa dva helikoptera prešli su na slovenačku stranu.

Šuštar za BIRN kaže da ih je Mrlak prije rata pitao da li su spremni stati na stranu Slovenije ako dođe do oružanog sukoba.

„Zamislite koliko je on riskirao, da ga je netko od nas prijavio“, ističe Šuštar.

Potočnjak, ali i druge osobe koje su razgovarale sa BIRN-om, navode da je obaranje Mrlakove gazele bilo neophodno da bi se Teritorijalna odbrana predstavila kao uspešna, ali i da bi se ostali vojnici motivisali.

No Šuštar naglašava da nije bilo razloga za napad na nenaoružani helikopter. „Teško je (razgovarati o tome) poslije toliko godina, ali ja mislim da je on bio žrtva politike“, kaže on.

Historičar Božo Repe vjeruje da je helikopter oboren „iz propagandnih razloga“.

„Tadašnji ministar odbrane Janez Janša i vojno vodstvo činili su sve da dokažu da su sposobni neutralizirati helikoptere JNA“, ističe Repe za BIRN.

U poslijeratnim decenijama, Mrlakova smrt je, kaže on, bila predmet „neumornih kontroverzi i ideoloških obračuna“, i dodaje da oficijalni stav o obaranju pilota „ovisi o tome ko trenutno vlada u Sloveniji“.

Bitka za kontrolu nad historijom se nastavlja

Vekne hljeba na mestu gde se srušio helikopter kojim je upravljao Toni Mrlak. Fotografija Tomaža Mrlaka.

Dugogodišnji novinar Blaž Zgaga, poznat po istraživanjima o trgovini oružjem na Balkanu 1990-ih, kaže da današnja slovenačka vlada, predvođena desničarskim premijerom Janezom Janšom, koji je bio ministar odbrane u vrijeme Mrlakove smrti 1991. godine, ne propušta priliku da razgovara o ratu i naglasi Janšinu ulogu u osamostaljenju zemlje.

„Što je više godina prošlo od 1991, sve više se ti događaji mitologiziraju i na neki način kaže se kako Slovenija umjesto da postane normalno, moderno, suvremeno društvo, više se okreće svojoj prošlosti nego budućnosti“, ističe Zgaga.

Repe naglašava da „u Sloveniji nije bilo ratnih zločina, barem ne u onom smislu koji poznajemo u kasnijim ratovima na teritoriju Jugoslavije“.

„Razlog je u kratkoći rata, ali i u činjenici da to nije bio rat zasnovan na mržnji među narodima ili borbi za teritorij“, dodaje on.

JNA i Srbija iznijele su nekoliko navoda za ratne zločine protiv Slovenije, objašnjava on, a bilo je i tužbi protiv nekih komandanata JNA koji su pred slovenačkim sudovima oslobođeni optužbi.

„Danas se u Sloveniji, kao i drugdje u zemljama bivše Jugoslavije, vodi žestoka borba za tumačenje raspada države“, objašnjava Repe.

Dodaje da posljednjih decenija takvi narativi odvrćaju pažnju slovenačkoj javnosti od raznih korupcionih skandala „koji su započeli prodajom oružja Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.

godine, dok je Janez Janša bio ministar odbrane“.

„Rat u Sloveniji nije bio klasični rat“, kaže on i dodaje da je cilj JNA bila zauzeti granične prelaze koje je Slovenija preuzela i na kojima je zamijenila granične znakove.

„U mnogim slučajevima (JNA) su uspjeli ... (ali) slovenske obrambene snage posle tih prvih intervencija uglavnom su bile dobro organizovane i ponovno zauzele većinu prelaza“, rekao je on.

Kako dodaje, „na mnogim su mjestima važnu ulogu imali gradonačelnici koji su uspješno pregovarali s lokalnim komandantima JNA, a i ljudi su na mnogim mjestima stali pred oklopna vozila, da bi ih zaustavili“.

Repe skreće pažnju da nikada nije utvrđen tačan broj žrtava u ovom sukobu, te da su u nekim slučajevima obje strane neke žrtve brojale kao ‘svoje’“: „Toni Mrlak je baš takav primjer“.

Dodaje da je vjerovatno bilo 65 smrtnih slučajeva: 37 vojnika JNA, 12 pripadnika Teritorijalne odbrane Slovenije i policijskih snaga i 16 civila, od kojih deset stranaca.

„Psihološka prekretnica“

Kolona tenkova JNA na granici između Hrvatske i Slovenije, 3. jula 1991. godine. Foto: EPA/Mike Persson.

Mrlaku je, nakon upornih napora njegove porodice, 2000. godine posthumno dodjeljen status borca za nezavisnost Slovenije, iako porodica i dalje vjeruju da pravda nije zadovoljena.

U oktobru 2016. godine, Okružni sud u Ljubljani odbacio je zahtjev za istragu, koji je podnijela njegova supruga Emilija Mrlak, protiv dva nepoznata strijelca i bivšeg oficira slovenačke vojske Antona Krkoviča, koji je izdao naredenje za otvaranje vatre na helikopter. Emilija Mrlak je uvjeren da Krkovič nije trebao izdati tu naredbu.

Uoči saslušanja 2016. godine, [Krkovič je za medije izjavio](#) da nije znao ko je upravljao helikopterom.

„Nismo pucali u Mrlaka, već u helikopter JNA“, naglasio je Krkovič, dodajući da nije znao da Mrlak želi preći na slovenačku stranu.

„Ovo je priča koja je kasnije izmišljena“, kazao je on.

Janša je podržao Krkoviča, koji je zajedno sa njim bio optužen u slučaju za korupciju vezano za prodaju oružja u takozvanoj „Aferi Patria“, rekavši da Krkoviča progone jer je izvršavao svoju dužnost.

„Prema toj logici, mogli bi progoniti oko 50.000 ljudi koji su se odazvali pozivu da brane domovinu“, rekao je Janša 2016. godine.

„Već nekoliko godina se pojavljuju ove nebuloze u vezi sa obaranjem tog helikoptera. Ja, kao ministar odbrane ... nikada nisam čuo da je gospodin Mrlak namjeravao prebjeći. Za to sam čuo tek u ljeto 1992. godine. Nisam vidio nikakve dokaze za to“, naglasio je Janša.

Međutim, u junu 1992. godine, godinu dana nakon desetodnevnog rata, na pitanje o obaranju helikoptera, [Janša je za RTV Sloveniju izjavio](#): „To je bila psihološka prekretnica, posebno u smislu da su Teritorijalna odbrana i policija shvatili da neprijatelj u zraku nije neranjiv. Mi nismo imali helikoptere, tenkove i topove većeg kalibra, samo nekoliko raketa“.

Janša je dodao da je „nažalost u helikopteru bio Slovenac, s kojim smo ranije imali kontakte“.

Slovenački desničarski političari tvrde da je pravni postupak protiv Krkoviča bio pokušaj blaćenja rata za nezavisnost.

Potočnjak naglašava da je takva kritika napad na porodicu Mrlaka, koja je čak uticala i na njegovu djecu.

Ona dodaje da je njena sestra odlučila da ne ide dalje sa slučajem zbog pritiska na nju.

„Moja sestra je rekla, ako je došlo do greške, a nije bila greška, ali svejedno, kad bi se bar izvinili, ona bi oprostila, takoreći“, naglašava Potočnjak.

„Međutim, tu se nije radilo o grešci, oni su htjeli tu propagandnu, htjeli su veliki požar, htjeli su da gori, da bude krvi“, naglašava ona.